

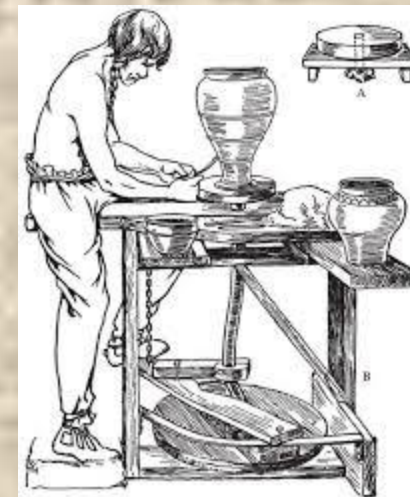

**СПРОЩЕННЯ
ГРУП
ПРИГОЛОСНИХ,
ЧЕРГУВАННЯ
ЗВУКІВ**

Групи приголосних, де найчастіше відбувається спрощення:

- **ждн – жн** (тиждень – тижневий);
- **здн – зн** (проїздити – проїзний);
- **стн – сн** (честь – чесний);
- **стл – сл** (стелити – слати)
- **слн – сн** (ремесло – ремісник)
- **стц – сц** (містити – місце);
- **лнц – нц** (сонце – від «сълньце»);
- **рдц – рц** (серденько – серце);
- **сткл – скл** (скло від стъкло);
- **рнч – нч** (горно – гончар);
- **скн – сн** (писк - писнути);
- **зкн – зн** (бризкати – бризнути).
- **рнц – нц** (чернець – ченці)

ВИНЯТКИ:

ЗАП'ЯСТНИЙ, КІСТЛЯВИЙ, ПЕСТЛИВИЙ, ХВАСТЛИВИЙ,
ХВАСТНУТИ, ХВОРОСТНЯК, ШІСТСОТ, ШІСТНАДЦЯТЬ,
ШІСТДЕСЯТ, ДЕВ'ЯНОСТНИКИ, АВАНПОСТНИЙ,
ФОРПОСТНИЙ, БАЛАСТНИЙ, КОМПОСТНИЙ,
КОНТРАСТНИЙ, ГІГАНТСЬКИЙ, ВИПУСКНИЙ, ВІСКНУТИ,
РИСКНУТИ, БРЕЗКНУТИ, ТОСКНО, СКНІТИ, СКНАРА

У словах іншомовного походження, як правило, спрощення
не відбувається:

Фашист – фашистський, пропагандист – пропагандистський,
люди – людство, Шотландія - шотландський

У давальному відмінку однини іменників жіночого роду I
відміни спрощення не відбувається: медалістка –
медалістці, хустка – на хустці, невістка - невістчин

4. Лише у вимові відбувається спрощення:

а) у групах приголосних *стц*, *стч*; *невістка* — *невістці* [не-в'іс'ц'і], *невістчин* [нев'ішчин], *хустка* — *у хустці* [хус'ц'і];

б) у групах приголосних *стськ*, *нтськ*, *нтств* (див. § 12, п. 3б): *турист* — *туристський* [турис'кий], *студент* — *студентський* [студен'с'кий], *студентство* [студенство].

Такі слова пишемо за морфологічним принципом.

1. У якому рядку допущено помилку в групах приголосних?

- А Якісний, пристрасний, розісланий, пісний;
- Б Випускний, тижневий, нещасний, кісники;
- В Авантюристський, артистці, чесно, кістлявий;
- Г Хруснути, шістсот, студентський, компостний.

2. Позначте рядок, у якому порушено правила спрощення в групах приголосних

- А Ремісник, абстрактний, піаністці, писнути;
- Б якісно, учасник, туристський, пестливий;
- В кістлявий, пристрасний, дилетантський, пропускний;
- Г комендантський, буревісник, баяністці, шістнадцять.

3. Позначте рядок, у якому спрощення приголосних в усіх словах передається на письмі.

- А Артис..ці, зап'яс..ний, тис..нути, злощас..ний;
- Б кореспонден..ський, швидкіс..ний, аванпос..ний, кіс..лявий;
- В дріж..жовий, ях..смен, жаліс..ний, інтеліген..ський;
- Г проїз..ний, свис..нути, чес..ний, сер..цевина.

4. Позначте рядок, у якому спрощення приголосних у всіх словах передається на письмі.

- А Заіз..ний, шіс..сот, хвас..ливий, со..нце;
- Б безчес..ний, блис..нути, якіс..ний, щотиж..ня;
- В студен..чин, п'я..десять, відпус..ка, сер..це;
- Г очис..ний, шіс..надцять, випус..ний, ус..но.

5. Позначте рядок, у якому допущено помилки в написанні груп приголосних.

А Пестливий, тижневий, модерністський, серце, невістці;

Б міський, артисці, гіганський, туристський, якісний;

В шістсот, блиснути, почесний, абонентський, медалістці;

Г намісник, свиснути, улесливий, парламентський, прикрісний.

6. Позначте рядок, у якому всі слова зі спрощенням у групах приголосних записані правильно.

А Безсмертний, вискнути, ненависний, компостний, тижневий;

Б туристський, вартісний, присвистнути, пестливий, заїжджений;

В студенство, буревісник, зап'ястний, випускний, бризнути;

Г брязнути, пропагандиський, місцевий, вискнути, шістнадцять.

7. Спрощення в групах приголосних на письмі відбувається в усіх словах рядка:

А блис..нути, сервіс..ний, шубовс..нути, гіган..ський;

Б бряз..нути, під'із..на, облас..ний, парламен..ський;

В якіс..ний, хрус..нути, страс..на, заздріс..ний;

Г їж..жу, шелес..не, пес..ливо, очис..ний.

8. У словах якого стовпчика спрощення на письмі не позначається

А Капус..няк, капус..ниця, капус..ний;

Б шіс..десят, шіс..десятники, шіс..десятий;

В захис..ниця, полезахис..ний, захис..ник;

Г улес..ливо, підлес..ливість.

9. Спрощення приголосних відсутнє на письмі через його відсутність у вимові у всіх словах рядка:

А кіс..лявий, закарпа..ський, кількіс..ний, влас..ник;

Б учас..ник, щотиж..ня, баскетболіс..ці, стис..нути;

В швидкіс..ний, безвиіз..ний, контрас..ний, ус..но;

Г зап'яс..ний, пес..ливий, випус..ний, хвас..ливий.

10. Спрощення приголосних позначається на письмі у всіх словах рядка:

А облас..ний, безкорис..ливий, хрус..нути, тиж..невик;

Б щас..ливий, пес..ливий, президен..ський, захис..ник;

В кіс..лявий, блис..нути, натщесер..це, наперс..ник;

Г заздріс..ний, контрас..ний, влас..ник, благовіс..ний.

Ігрове дослідження-відновлення

► Виписати слова у дві колонки: у першу — слова, в яких відбувається спрощення, у другу — в яких не відбувається.

Пристрас..ний, у мерех..ливому, контрас..ний, хвас..нути, кількіс..ний, у доблес..ному, зап'яс..ний, знавіс..нілий, радіс..ний.

Ключ. Підкресліть у кожному слові другу букву — прочитаєте слово

Складні випадки чергування голосних в українській мові

Чергуються голосні

е-и-нуль звука   *беру-вибираю-вибрати*

о-а   *ломити-зламати, допомогти-
допомагати*

о(е)-і   *загону-загін, село-сіл, каменя-*

камінь

е-о   *вечеря-зе́рні, лостий, женити-
жонатий,   копієчка-копійок*

Назвати, які фонемі чергуються, яка роль цих чергувань у вираженні відтінків лексичного значення.

1. Тиха вода береги **ломить**. 2. Осінь **підганяє**, зима не жде. 3. Не кажи гоп, поки не **перескочиш**. 4. Хто два зайці **гонить**, той жодного не зловить. 5. Колос повний до землі гнеться, а пустий угору **дереться**. 6. Дівка **заплетена**, а хата не **метена**. 7. Кинь ячмінь в болото – **убере** тебе в золото. 8. Гей, звідкіль ти **прилетіла**, ластівочко мила? 9. Хто знання має, той і мур **зламає**. 10. Зробив справу – **віднеси**, п'ять нових **захопи**. 11. Хто батьківщину любить, того і батьківщина **береже**.

У поданих реченнях знайти слова, в яких можливе чергування [е] з [о] після шиплячих та [й]. Виписати їх та дібрати такі споріднені, в яких це чергування відбувається.

1. Вже звечоріло. (*Леся Українка.*)
2. Рученьки терпнуть, злипаються віченьки... Боже, чи довго тягти? (*П. Грабовський.*)
3. Тарас Григорович влаштовувався в густих кущах, витягав з-за халяви записну книжечку і писав вірші. (*З. Тулуб.*)
4. Після вечері хлопці назбирали сухого хмизу й запалили багаття. (*І. Нечуй-Левицький.*)
5. Розлилися води на чотири броди. (*М. Стельмах.*)
6. Золотими пшеницями бродить дощик манівцями. (*Т. Вієру.*)
7. Весняний вечір розсипає над тихим містечком зорі. (*В. Речмедін.*)

1. У котрому рядку у всіх словах відбувається чергування голосних звуків при зміні форми :
а) летіти, сідати, лазити;   б) діловий, тесля, лісок;   в) тіло, берег, голос.
2. У котрому рядку у всіх словах відбувається чергування голосних звуків при зміні форми :
а) вість, березень, шелест;   б) носити, жінка, вечори;   в) вересень, борг, шовковий.
3. У котрому рядку у всіх словах відбувається чергування голосних звуків при зміні форми :
а) розколов, ворон, розтин;   б) діловод, черево, вість;   в) село, школа, стелити.

[г],[к],[х] перед голосним [е] переходять в **[ж],[ч],[ш]**. Наприклад: нога – ніженька, рука – рученька, вухо – вушний.

[г],[к],[х] перед голосним [і] переходять в **[з'],[ц'],[с']**. Наприклад: нога – нозі, рука – руці, вухо – у вусі. Це чергування стосується не лише питомо

українських слів, а й запозичених або тих, що в Інколи ці чергування об'єднують у ряди:

[г] - [ж] - [з]: друг – друже – друзі.

[к] - [ч] - [ц]: ріка – річечка – у ріці.

[х] - [ш] - [с]: цокотуха – цокотушин – цокотусі.

Відповідно при творенні прикметників за допомогою суфіксів -ськ-, -ств- в коренях слів теж відбуваються чергування приголосних звуків, ускладнені уподібненням, які отримали назву «Зміна в групах при

[г], [ж], [з] + -ськ-, -ств-= -зьк-, -зтв;

Наприклад: Прага – празький.

[к], [ч], [ц] + -ськ-, -ств-= -цьк-, -цтв;

Наприклад: козак – козацький.

[х] - [ш] - [с] + -ськ-, -ств-= -ськ-, -ств;

Наприклад: чех – чеський.

ВИНЯТК

И:

ДАМАСК – ДАМАСЬКИЙ, МЕККА – МЕККАСЬКИЙ, ТЮРКИ – ТЮРКСЬКИЙ,

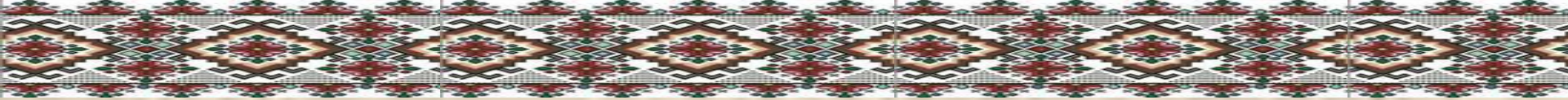

БАСКИ – БАСКСЬКИЙ, КАЗАХ – КАЗАХСЬКИЙ, ПЕРЕМИШЛЬ –
ПЕРЕМИШЛЬСЬКИЙ,

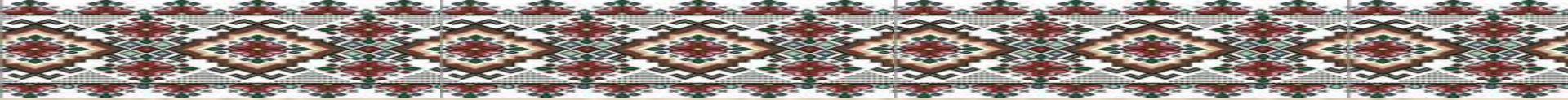
ЗОЛОТОНОША – ЗОЛОТОНІСЬКИЙ, НЬЮ-ЙОРК – НЬЮ-ЙОРКСЬКИЙ,

БАНГКОК – БАНГКОКСЬКИЙ, ЛА-МАНШ – ЛА-МАНШСЬКИЙ, ШАХ –
ШАХСЬКИЙ,

ЦЮРИХ - ЦЮРИХСЬКИЙ

-
1. У котрому рядку допущено помилку при чергуванні приголосних :
а) багацтво, запоріжський, птаство; б) сплачувати, колишу, грецький;
в) господарський, убозтво, ткацький.
  2. У котрому рядку допущено помилку при чергуванні приголосних :
а) карабаський, переїжджаю, український; б) плачу, молодецтво,
товариський;
в) прилукський, студенство, чикагський.
  3. У котрому рядку допущено помилку при чергуванні приголосних :
а) купецтво, гадяцький, товариство; б) волгський, кременчукський, птаство;
в) криворізький, намащувати, бережу.
  4. У котрому рядку допущено помилку при чергуванні приголосних :
а) солдатцтво, боягузство, французький; б) птаство, кавказький,
заїжджати;
в) ла-маншський, плачу, убозтво.
  5. Від поданих іменників утворіть прикметники за допомогою суфікса **-ськ-**.
Укажіть рядок, де не відбувається чергування приголосних у всіх словах
А Париж, Рига, Овруч, Кодак   **Б** Іртиш, Ясси, Буг, Запоріжжя
В Чорнухи, Гаага, калмик, Выборг   **Г** Нью-Йорк, казах, Цюрих, Ла-Манш
-

6. Відбувається зміна приголосних під час словотворення в усіх словах рядка

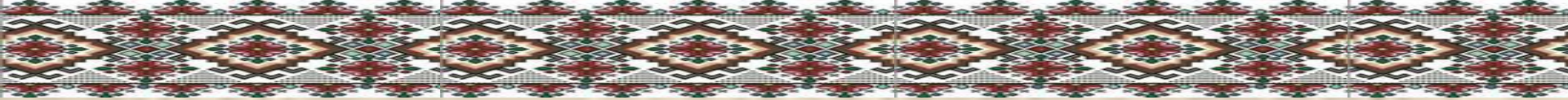
- А** безпека, чех, Камчатка, брат   **Б** яйце, молочний, вік, людський
В Сиваш, убогий, вереск, студент   **Г** Рига, Париж, ткач, парубок
Д турецький, високий, галицький, арбітраж

7. Чергування приголосних відбувається в рядку в усіх словах

- А** тюрки, купець, Бахмач, Черкаси   **Б** волох, чех, Овруч, Острог
В Бучач, латиш, Сиваш, брат   **Г** Галичина, Кагарлик, ткач, Ла-Манш
Д Прага, парубок, Мекка, товариство

8. В яких рядках допущено помилку в усіх словах за чергування приголосних

- А** птахтво, чеський, узбецький, студентський   **Б** криворіжський, бучацький, черкаський, бережу   **В** козакський, збаражський, убогство, парижський
Г юнацький, казахський; товариський, золотоніський   **Д** агенство, кременчукський, солдацький, грекський
-

Завдання 1. До поданих слів дібрати спільнокореневі й форми того самого слова так, щоб відбулось чергування приголосних.

Крига, біг, успіх, круг, дух, фартух, рух, дах, горіх, запах, сполох, свекруха, муха, втіха, заслуга.

Завдання 2. Від поданих прикметників утворіть іменники за допомогою суфікса –ин(а). В одну колонку запишіть слова, в яких відбулися зміни в буквах на позначення приголосних. А в другу – в яких змін не відбулося. Поясніть правопис.

Уманський, одеський, вінницький, галицький, солдатський, слобожанський, турецький, волинський, луганський, житомирський, кріпацький, вояцький, хмельницький, панський, гайдамацький, тульський.

